

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора філологічних наук,
Паславської Алли Йосипівни
про дисертацію
КУРАХ НАТАЛІЇ ПАВЛІВНИ
“НІМЕЦЬКА ТА УКРАЇНСЬКА ФАХОВІ МОВИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ У
ЗІСТАВЛЕННІ”
(НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ ТЕКСТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА),
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
(спеціальність 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство)

Інтеграція України в Європейський Союз передбачає кардинальні соціально-економічні зміни в суспільстві, які торкаються навіть таких далеких від євроінтеграції понять як "фахові мови". Однак саме нові терміни стають провісниками інноваційних процесів у всіх ділянках суспільного життя, коли вводять у процес комунікації нові лексеми на позначення нових або переосмислених старих понять. Оскільки в сучасному світі будь-які політичні, економічні чи громадські об'єднання "приречені" на юридичне оформлення, не дивно, що фахова мова юриспруденції набуває вирішального значення. Показово, що за останні роки в західно-європейській лінгвістиці навіть сформувалась нова наукова галузь – правнича лінгвістика, яка в українському мовознавстві теж могла б стати корисною.

Тож, **актуальність** дисертаційної роботи Н. П. Курах, яка окрім зазначеного, зумовлена зіставним спрямуванням дослідження, визначенням структурних, семантичних та функціональних рис аналізованих терміносистем не викликає сумніву.

Теоретично дослідження ґрунтується на наукових поглядах Л. Гофмана, Р. Флука, Т. Рьольке про сутність фахової мови, працях наукового керівника дисертантки професора Т. Р. Кияка щодо термінології як основної ознаки фахової мови, а також О. А. Шаблій про зіставлюваність фахових мов.

Мету дослідження Н. П. Курах вбачає у встановленні спільних і відмінних рис німецької та української фахових мов юриспруденції на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Відповідно до мети окреслено **завдання** дисертації – схарактеризувати фахову мову юриспруденції, відповідну термінологію, здійснити її класифікацію, провести зіставний аналіз німецької та української фахових мов юриспруденції на матеріалі сімейного та кримінального права, а саме на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

Дисертацію виконано в межах **наукової теми** “Розвиток мов та літератур в умовах глобалізації” (код 11 БФ 044-01), яку розробляє Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка і яку затвердило Міністерство освіти і науки України.

Об’єктом дисертаційної роботи Н. П. Курах є німецька та українська фахові мови юриспруденції (на матеріалі субмов сімейного та кримінального права), хоч варто було, мабуть, зіставляти субмови кримінального та цивільного права як двох різних галузей права, а не окремої галузі права та одного з інститутів іншої.

Матеріалом дослідження слугували тексти Цивільного та Кримінального кодексів Німеччини і Сімейного та Кримінального кодексів України загальним обсягом понад 1000 сторінок, що вважаємо достатнім для забезпечення адекватності аналізу. Достовірність результатів підтверджується і наявними у дисертації таблицями, рисунками та додатками.

Очевидною **науковою новизною** роботи є те, що аналізовані фахові мови, як і їхня термінологія, вперше стали об’єктом зіставного аналізу, який врахував лексичні, морфологічні та синтаксичні особливості субмов сімейного та кримінального права, а також їхніх термінів. Новим є здійснене в дисертації лексико-термінологічне структурування терміносистем фахової мови юриспруденції двох мов на окресленому матеріалі.

Теоретична значущість дисертації полягає в уточненні низки понять термінознавства, лінгвістики фахових мов, зіставної лексикології та порівняльної граматики, визначенні специфіки терміносистем відповідних фахових мов.

Широкий спектр завдань зумовив застосування цілої низки **методів** аналізу (порівняльний, зіставний, описовий, контекстуальний та компонентний), які видаються оптимальними, а результати, отримані за їх участі, об'єктивними для формулювання головних висновків роботи.

Результати дослідження можуть знайти широке **практичне** застосування в лексикографії, а саме в укладанні словників фахових мов. Головні твердження дисертаційної роботи можна використати у курсах порівняльної типології, лексикології, граматики німецької та української мов, спецкурсах з перекладу галузевої термінології, термінознавства, правничої лінгвістики, а також у написанні кваліфікаційних робіт.

Дисертація пройшла належну апробацію на 9 наукових конференціях, її головні тези викладено у 9 публікаціях, 6 з яких надруковано у фахових виданнях України, 1 публікація у закордонному виданні.

Хотіла б окремо зупинитись на найцікавіших фрагментах дисертації.

У **першому розділі** "Фахова мова юриспруденції як об'єкт зіставних студій" окреслено специфіку фахових мов загалом та юриспруденції зокрема. За Л. Гофманом дисертантка розглядає "фахову та загальноповживану мови як варіанти однієї мови, оскільки ті базуються на одній мовній системі" (с. 19), але справедливо зазначає, що фахова мова утворює марковану, а загальноповживана — немарковану частину мови і пропонує детальний аналіз такої маркованості. Згідно з лінгвістичними критеріями дослідниця виокремлює типи фахових мов і дає загальну характеристику мови права з її структурними, графічними та синтаксичними особливостями.

Розділ пропонує систематизацію фахових мов за рівнем абстрактності, класифікацію за екстралінгвальними та власне мовними ознаками в дусі В. фон

Гана та Л. Гофмана, а також горизонтальний (за галуззю знань) і вертикальний (за рівнем абстракції) поділ (за Т. Рьольке та Л. Гофманом). Значну увагу дисертантка приділяє особливостям лексики у фахових мовах і обирає для дослідження її поділ у мові юриспруденції на 1) загальноновживану та 2) фахову або терміни – "слова, які використовуються лише однією конкретною суспільною групою з певною професійною діяльністю" (с. 32). Принципову відмінність між загальноновживаним словом та терміном дисертантка вбачає в предметно-конкретному характері лексичного значення першого та понятійному – терміна. Узагальнюючи досвід попередніх досліджень, ознаками терміна вона вважає однозначність, ясність, точність, системність і дефінітивність, а сам термін визначає як "мовну одиницю (слово або словосполучення), переважно номінативного характеру, яка позначає поняття, предмет або обставини справи у фаховій мові та слугує для мовної комунікації" (с. 39).

Для юридичної термінології запропоновано вичерпні класифікації за змістовими, формальними та функціональними критеріями.

У другому розділі "Методологічні засади дослідження фахової мови юриспруденції у зіставному аспекті" описано загальні теоретичні підходи і методику аналізу фахових мов юриспруденції у зіставному аспекті, які вважаємо релевантними і достатніми для вирішення сформульованих завдань.

У третьому розділі "Словотвірні та лексико-термінологічні особливості німецької та української субмов кримінального та сімейного права" дисертантка проводить зіставний аналіз німецької та української фахової мов кримінального та сімейного права з погляду способів творення її одиниць, лексико-термінологічного складу та характеристики частин мови.

Дисертантка зазначає, що у ФРН сімейне право є складовою цивільного права, але так само воно є інститутом цивільного права в Україні (с. 53). Загалом, розділ містить детальний аналіз способів творення фахової лексики

зіставлюваних мов, їхнього лексико-термінологічного та частиномовного складу.

У підрозділі "Словотвір у німецькій та українській фаховій мові юриспруденції кримінального та сімейного права", де мова йде, очевидно, про словотворення, дуже детально викладено способи творення іменника на матеріалі текстів кримінального та сімейного права, зокрема, афіксацію та осново- і словоскладання. Серед дериватів, які утворенні за допомогою додавання суфіксів, в аналізованому матеріалі німецькою мовою Н. П. Курах виокремлює дві великі групи дериватів, утворених від прикметника (Adverbialabstrakta (AA) та дієслова (Verbalabstrakta (VA) (с. 57). Варто було б уточнити, чому Adverbialabstrakta вважаються прикметниковими.

Словоскладання дослідниця визначає як "вид словотвору, коли з'єднуються два або більше сусідніх слова (також називаються безпосередні компоненти" (с. 63), а пізніше стверджує, що складні слова, утворюються за зразком основа + основа. Тут було б бажано дати чітке визначення згаданого способу словотворення. Певні труднощі зумовлені різними традиціями класифікації способів словотворення в українській та німецькій мовах, тому доцільно було спочатку запропонувати єдину класифікацію для обох мов, а потім за нею здійснити аналіз. Тоді б, можливо, не виникали запитання щодо того, чи дійсно складні іменники *Arbeitsbedingungen pl*, *Lebensbedingungen pl*, *Lebensqualität f* (с. 64) є поєднаннями основи дієслова та іменника чи радше іменника та іменника, чи є дійсно складними іменники *співучасник*, *відмова* (с. 68) чи радше префіксальними утвореннями.

Серед лексико-термінологічного складу німецьких та українських фахових текстів кримінального та сімейного права (підрозділ 3.3) Н. П. Курах доволі переконливо аргументує необхідність розмежування вузькогалузевих термінів кримінального права, термінів, характерних для інших галузей права, термінів суміжних наук та загальноживаної лексики фахового тексту.

Цікаву інформацію містять підрозділи щодо частин мови у текстах кримінального та сімейного права на матеріалі аналізованих мов. Зокрема, дисертантка підтверджує усталену думку щодо номінативного стилю юридичної мови, що пояснює специфікою іменних частин мови, а саме здатністю до "визначення, ідентифікації, характеристики певних осіб, дій, явищ" (с. 91). Не зовсім доречним вважаємо цитування в підрозділі цілими абзацами статей Кримінального кодексу України, в яких зустрічається окреме дієслово, наприклад *застосувати* (с. 97). Цілком вистачило би вказівки на його частотність.

Четвертий розділ присвячено "Синтаксичним особливостям німецької та української субмов кримінального та сімейного права". Цей розділ розширює звичне уявлення про фахову мову як набір термінів. Дисертантка слушно аргументує, що хоч фахові мови не мають власного синтаксису, вибір синтаксичних структур та засобів є специфічним – обмеженим, але водночас частотним. Перевагу в текстах кримінального та сімейного права в обох мовах мають розповідні, складні речення, вони мають більшу ніж середню довжину. Серед підрядних – більшість умовні речення, частотними є також означальні. Головна відмінність полягає в порядку слів, зумовленому, однак, не специфікою фахової мови, а морфологічною будовою самих мов.

Позитивно оцінюючи кваліфікаційну роботи Н. П. Курах, вважаємо **дискусійними** певні твердження дисертації:

1. Очевидно, що базою для творення німецької та української термінології в обох фахових мовах є насамперед іменні частини мови, тому зрозумілим є бажання дисертантки приділити особливу увагу способам їхнього творення в третьому розділі. Разом з тим, у підрозділах, присвячених категоріальній характеристиці аналізованих фахових мов, дисертантка аналізує також дієслова, дієприкметники, прислівники, однак не дає аналізу способів їхнього творення.

2. Складається враження, що фахова мова юриспруденції в аналізованому матеріалі формується виключно похідною лексикою, бо непохідна окремо не згадується, хоч вона мала б бути присутня (наприклад, у нім. кримінальному праві: *Tat, Dieb, Fall, Schuld* чи в укр. *дія, шкода, група* тощо. Яким є співвідношення між похідною та непохідною лексикою фахових мов, а також однослівними термінами та термінами-словосполуками?

3. Варто було б уточнити метод кількісних підрахунків, застосований, до прикладу, для встановлення найчастотніших термінів-іменників кримінального права у фахових текстах порівнюваних мов. Так, у табл. 9 на с. 101 як найчастотніший подано термін *Aussetzung* (33 слововживання). Однак лише один із ймовірно важливих термінів німецького кримінального права *Strafe* має в Кримінальному кодексі ФРН 278 слововживань, а *злочин* в українському Кримінальному кодексі лише на одній з чотирнадцяти сторінок електронної версії – понад 150 слововживань.

4. Не зовсім зрозуміло, яким чином займенники як контекстуально залежні лексичні одиниці формують фахову мову юриспруденції. Шляхом простого повтору вони, звичайно, забезпечують зв'язність тексту, але чи можна їх вважати одиницями фахової мови?

5. Вважаємо, що розширення аналізу обох фахових мов юриспруденції до тексту да дискурсу суттєво доповнило б загальну картину їхнього функціонування, дало б змогу побачити фахові мови в їхній національній традиції і динаміці змін та забезпечити насправді комплексне зіставне дослідження. Особливо цікаво було би простежити це в сучасних євроінтеграційних та глобалізаційних умовах, коли уніфікація документації ламає традиційно сформовані національні типи та сорти текстів, зокрема правничі.

6. Усунення орфографічних та стилістичних огріхів лише б додало солідності рецензованій праці: *народне право* (с. 33) замість *міжнародне*, с. 40, 47, 50, 52, 63, 71, 90 тощо.

Висловлені зауваження не применшують теоретичного та практичного значення дослідження, не ставлять під сумнів його результатів та висновків. Тому дисертація “Німецька та українська фахові мови юриспруденції у зіставленні (на матеріалі сучасних текстів кримінального та сімейного права)” відповідає п.п. 11–13 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженому Кабінетом Міністрів України від 24.07.2013 № 567”, а її авторка Курах Наталія Павлівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри міжкультурної
комунікації та перекладу
Львівського національного університету
імені Івана Франка

А. Й. Паславська

Вчений секретар
Львівського національного університету
імені Івана Франка

О. С. Грабовецька